

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора
 Вайноли Ренате Хейкіївни
 на дисертацію **Стрижак Алли Євгенівни**
 на тему «Формування соціальної успішності
 молодших школярів у процесі навчання»,
 представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 053 – Психологія

В умовах суспільного оновлення України, подальших рішучих соціальних реформ досить актуальним є питання про формування громадянина нової формації, творчого і здатного до активної діяльності у різних сферах життя. У становленні такої особистості вирішальну роль відіграє заклад освіти, як координатор системи соціальних впливів на дитину. У зв'язку зі зростанням ролі особистості як активного суб'єкта суспільних процесів, набуває значущості процес формування соціальної успішності дітей та молоді, звернення до цього завдання первинних ланок закладів загальної середньої освіти.

З огляду на це, обґрунтування й прогнозування шляхів оптимізації процесу формування соціальної успішності молодших школярів є важливим і своєчасним завданням психологічної науки. Зазначене передбачає вирішення ряду суперечностей, серед яких однією із ключових є суперечність між об'єктивною потребою суспільства в особистостях, здатних успішно функціонувати та розвиватися у мінливому світі та практикою початкової школі, яка не повною мірою забезпечує ефективність процесу формування соціальної успішності молодших школярів. Вищезазначене, безумовно, підтверджує актуальність обраної Стрижак А. Є. теми.

Науковий апарат дисертації окреслено чітко. Предмет (соціальна успішність молодших школярів) вдало визначив домінуючий аспект дослідження. Це посприяло доцільній постановці мети і завдань дисертаційної роботи, підбору методів дослідження.

Змістове наповнення першого розділу дисертації свідчить, що дисеранткою належним чином проаналізовано теоретичні засади формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Детальний аналіз зазначених процесів уможливив досягнення одного із найвагоміших теоретичних здобутків дослідження, а саме узагальнення та систематизацію підходів до понять «успіх», «успішність», «соціальний успіх», «соціальна успішність», визначення їх спільного та відмінного, доведення їх семантичної нетотожності, табличне відображення цих феноменів. Авторкою за-

підсумками аналізу наукової літератури здійснено уточнення поняття «соціальна успішність» в контексті опису референтних понять та встановлено, що соціальну успішність характеризують такі поняття, як: «прагнення до, спрямованість на, успіх, у суспільстві; діяльність особистості, результат діяльності, досягнення успіху тощо».

Потрібно відзначити як позитивне те, що в базис наукових пошуків здобувачки покладено концептуальні ідеї єдності теорії і практики, системності і послідовності. У контексті зазначеного, враховуючи широке формулювання теми дисертації, дисертантка цілком вправдано характеризує базове поняття «соціальна успішність» як результативність діяльності особистості, індикатор соціального благополуччя особистості, що дозволяє у процесі освоєння соціального досвіду, у процесі навчання конструктивно функціонувати, позитивно розвиватися, благополучно долати труднощі та вирішувати проблеми.

Дисертанткою запропоновано авторське визначення соціальної успішності молодших школярів як інтегративного утворення особистості, що складається зі сформованих здібностей пізнавати, оцінювати і регулювати свою поведінку у взаємодіях із іншими людьми (вчителями, однокласниками, ровесниками) для досягнення високих навчальних результатів.

Нам імпонує достатнє висвітлення в дисертації специфіки новоутворень молодшого шкільного віку (якісно новий рівень розвитку довільної регуляції поведінки та діяльності; рефлексія; внутрішній план дій, розвиток нового пізнавального відношення до дійсності, усвідомлення організації навчальної діяльності, орієнтація на референтну групу тощо). Саме такий підхід дозволив здобувачці встановити, що процес формування соціальної успішності молодших школярів пов'язано з процесами психолого-педагогічного управління, консолідації суб'єктів освітнього процесу та саморозвитком особистості учнів.

Стрижак А.Є. досить ретельно й цілком правильно підійшла до визначення і обґрунтування структурних компонентів (мотиваційного, інструментального, емоційно-поведінкового), критеріїв та рівнів сформованості соціальної успішності у молодших школярів (високий, середній, низький).

Під час констатувального етапу дослідження, зміст якого розкрито у II Розділі дисертації на підставі аналізу значного масиву емпіричної інформації, отриманої за допомогою широкого діагностичного інструментарію: Проективний малюнок «Що мені подобається у школі» за Л. Лускановою; Методика «Вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі» (за О. Онуфрієвим та С. Костроміною), Методика визначення рівня розумового розвитку молодших школярів Е. Замбацявічене (1,2 субтест); Тест

дивергентного мислення Е.Е. Тунік (модифікований креативний тест Вільямса), методика «Сходинки», методика «Казка» (розробка Л. Фатихова), адаптована україномовна шкала наполегливості та самодисципліни К. Фоменко тощо) авторкою цілком логічно виокремлено й схарактеризовано результат оцінювання рівнів сформованості всіх досліджених складових структурних компонентів (мотиваційного, інструментального та емоційно-мотиваційного) соціальної успішності учнів у КГ та ЕГ.

Авторкою встановлено, що всього половина вибірки має середній рівень сформованості соціальної успішності: 54,35% (85 школярів) КГ та 57% (92 школярів) ЕГ, проте четверта частина досліджуваних учнів характеризується нестійким пізнавальним інтересом та прагненням вивчати лише окремі освітні дисципліни, здебільшого негативним ставленням до учіння і школи (ЕГ – 28,88%, КГ – 26,75%); має недостатньо сформоване понятійне мислення, малий обсяг знань, слабо розвинуте дивергентне мислення, неадекватну самооцінку (ЕГ – 25,31%, КГ – 25,32%); ставлення до моральних норм не мають достатньо узагальненого характеру, тобто спостерігається нестійкість моральної структури (ЕГ – 23,19%, КГ – 29,72%).

На основі аналізу отриманих результатів констатувального етапу дослідження дисерантка витримала всі вимоги до проектування і реалізації формувального етапу експерименту, що спрямований на впровадження *моделі психологічного супроводу* формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. Змістовим стрижнем моделі стали *психологопедагогічні умови* формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання: створення розвивально-освітнього середовища; підтримка ситуації успіху у взаємодії дитини із значущими дорослими; впровадження різноманітних завдань розвивального характеру; організація групової взаємодії молодших школярів у процесі навчання.

На підставі розробки моделі, визначення умов та механізмів реалізації завдань формування соціальної успішності молодших школярів авторкою було здійснено розробку й апробацію програми «Шлях до соціальної успішності», яка містить три напрямки діяльності – робота з учнями, їх вчителями та батьками, що й характеризує практичну значущість рецензованої дисертації.

Упровадження в освітній процес чисельних вправ з формування проблемних ситуацій, елементів проектної діяльності, методу активного слухання, методу «Я-висловлювання», групової взаємодії, арттерапії, психологічної гри, інсценізації, казкотерапії, психоосвіти спілкування тощо, психологічного консультування за запитом дитини засвідчує наявність чіткої кореляції між звучанням структурних компонентів соціальної успішності та пропонованими формами та методами освітнього процесу. Okрім цього, у

дисертації доведено необхідність залучення педагогів та батьків до здійснення психологічного супроводу процесу формування соціальної успішності молодших школярів.

Надані автором методичні матеріали без сумніву можна розглядати як орієнтир відповідного змістово-технологічного забезпечення для всіх закладів загальної середньої освіти України, які прагнуть формувати соціальну успішність здобувачів освіти.

Обґрунтованим є здійснення авторкою оцінки результатів контрольного етапу експерименту: доведено наявність суттєвих позитивних зрушень у динаміці змін критеріально-рівневої сформованості якісних та кількісних показників соціальної успішності молодших школярів в експериментальній групі.

Послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертації цілісності, повноти й завершеності. Потрібно також відзначити всебічність джерельної бази дослідження, продуману структуру тексту, логічність змісту дисертації.

Висновки сформульовані розкривають відповідно до завдань основні науково-практичні надбання дисертації, проте потребують скорочень та структуризації. В опублікованих за темою дисертації працях повною мірою викладено наукові положення, обґрунтовані в процесі наукового пошуку. Зміст дисертації відображені як в публікаціях (14), так і у виступах на чисельних конференціях (10). Отже, дисертація А.Є. Стрижак демонструє вміння здобувача обґрунтувати ключові положення з досліджуваної теми на методологічному, теоретичному й практичному рівнях.

Аналізуючи дисертацію як синтезований результат теоретико-емпіричного дослідження, маємо звернути увагу на окремі упущення, а також висловити автору деякі побажання.

1. Існує певна змістова неузгодженість у звучанні другого та третього завдання: оскільки друге передбачає здійснення характеристики рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів, а третє звучить узагальнено - дослідити стан сформованості компонентів соціальної успішності.

2. Під час вивчення теоретичних масивів тесту 1 розділу відчувається потреба в більшому втручанні авторки в аналіз підходів, думок дослідників, певних виявів авторської оцінки пропонованих матеріалів, обґрунтованих висновків наприкінці параграфів.

3. Відповідно до вимог законодавства в галузі освіти бажано уникнути в тексті різночитань щодо назв здобувачів освіти (школярі, учні, діти ...).

4. В описі механізмів реалізації та упровадження моделі психолого-педагогічного супроводу формування соціальної успішності молодших

школярів у процесі навчання бажано визначити які з запропонованих форм розкривають кожну з визначених психолого-педагогічних умов.

Однак висловлені зауваження та побажання є дискусійними і не применшують належної оцінки наукового рівня дисертації, яка є вагомим внеском у розробку проблеми формування соціальної успішності молодших школярів.

Чітка логіка дослідження, достовірність результатів та доказовість висновків – це ті характеристики, що надають дисертації повноти і завершеності. Таким чином, дисертація «Формування соціальної успішності молодих школярів у процесі навчання» є завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам нормативних документів до кандидатських дисертацій, а його автор Стрижак Алла Євгенівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної освіти
та соціальної роботи Українського
Державного університету
імені Михайла Драгоманова

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

Вхідний №

«25»

09 2023р.

